

KİŞİLERARASI ŞEMALAR ÖLÇEĞİNİN GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK ÇALIŞMASI

Gonca BOYACIOĞLU*
Hacettepe Üniversitesi

Işık SAVAŞIR
Hacettepe Üniversitesi

ÖZET

Bu yazıda, Kişilerarası Şemalar Ölçeğinin (KŞÖ) Türk üniversite öğrencileri üzerindeki uyarlama, geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları aktarılmıştır. Bu çalışmalarda, ölçeğin kapsam geçerliği, yapı geçerliği, test-tekrar test güvenirliliği ve faktör yapısı incelenmiştir. Bulgular genel olarak değerlendirildiğinde, niceliksel ve niteliksel bir değerlendirme aracı olarak KŞÖ'nin, araştırmalarda ve klinik uygulamalarda kullanılabilir olduğunu göstermiştir.

Anahtar Sözcükler: Kişilerarası Şemalar, geçerlik, güvenilirlik.

ABSTRACT

In this paper, studies related to the standardization, validity and reliability of the Interpersonal Schema Questionnaire (ISQ) for Turkish university students are reported. The content and construct validity; test re-test reliability; and factorial structure of the ISQ were examined. The findings suggested that the ISQ could be used as an idiographic and a nomothetic assessment instrument in research and clinical settings.

Key Words: Interpersonal schemas, validity, reliability.

GİRİŞ

Klinik psikoloji alanındaki gelişmelere tarihsel olarak bakıldığında bilişsel yaklaşımın, psikopatolojilerin açıklanması, değerlendirilmesi ve değişimlenmesi alanına önemli katkıların olduğu görülmektedir. Bununla birlikte genel olarak değerlendirildiğinde, bilişsel yaklaşım çerçevesinde yürütülen çalışmaların geldiği noktada bir tıkanıklığın yaşanmaya başladığı dikkati çekmektedir. Hammen (1992) özellikle değerlendirme alanında, bilişsel yaklaşımın tıkanığı noktalardan biri olarak, bilişlerin yüzeysel görünümüne ilişkin ölçümlere fazla güvenilmesini göstermektedir. Ona göre, benlik, kişilerarası ilişkiler ve insanın içinde yaşadığı

bağlam gibi temel inançlarla ilgili daha derindeki bilişsel özelliklerin ölçülmesi gözardı edilmektedir. Benzer doğrultuda Safran (1990), bilişsel kuram çerçevesinde yürütülen çalışmalarda, bilişsel boyuta fazla önem verilerek, bu boyutun insan doğasına pek uygun olmayan bilgisayar analogisiyle açıklanmaya çalışıldığını vurgulamaktadır. Safran (1990), psikopatolojinin açıklanması ve değişimlenmesi sürecinde, bilişsel boyutun kişilerarası ilişkiler bağlamında da ele alınmasını önermektedir. Yazar bilişsel kuram çerçevesinde oluşturulmuş bilgi birikimini, kişilerarası ilişkiler ile bütünleştirip, bilişsel süreçleri "benlik" ve "diğerleri" açısından ele almaktadır. Kişilerarası yaklaşımla bilişsel yaklaşımın bütünleştirilmesine yönelik bu

*Yazışma Adresi: Dr.Gonca Boyacıoğlu, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fak. Psikoloji Bölümü Beytepe ANKARA

*Yazarların Notu: Makalede aktarılan çalışmalar, danışmanlığını Prof.Dr.Işık Savaşır'ın yapmış olduğu ve Gonca Boyacıoğlu (1994) tarafından yürütülmüş olan "Kişilerarası Şemalar ve Depresif Belirtiler Arasındaki İlişkiler" başlıklı doktora tezinin ön çalışmalarından özetlenmiştir.

girişimde, bilişler, duygular ve davranışlar, kişilerarası bağlamda gelişen ve işlev gören yapılar olarak bütünleştirilerek genişletilmiş bir bilişsel modele oturtulmaktadır. (Safran ve Segal, 1990).

Safran'a göre, bilişsel ve kişilerarası gelenekler arasında bir köprü kurmak, bilgi işleme ve ekolojik yaklaşımların birbiriyle uyumlu meta-kuramsal sayıltılarının birleşmesiyle olanaklı olacaktır.

Bilindiği gibi bilgi işleme kuramı, büyük ölçüde bilgisayar karşılaştırmasından etkilenecek oluşmuştur. Bu analogi, gözlenemeyen psikolojik süreçler hakkında, süreci formüle etme ve dakik kuramsal yordamaları test etme olanağı sağlayarak bilişsel psikolojiye önemli katkılarda bulunmuştur. Bununla birlikte bazı bilişsel kuramcılar, bilgisayarların bilgi işleme süreci ile insanların bilgi edinme yolları arasında temel farklar olduğunu gözönünde bulundurulmadığını vurgulamaktadırlar. Onlara göre, gerçek dünyada, insanlar basitçe, durağan bilgi işlemesi yapmaktan çok aktif bir şekilde çevreleriyle etkileşime girmekte ve çevreyi değişimlemektedirler (Gibson, 1966; 1976; Safran 1990'da söz edilmiş; Hammen, 1992; McArthur ve Baron, 1983; Safran, 1990). Bu kuramcılara göre bilgi işleme yaklaşımı, bilgi kazanma ve eylem arasındaki doğal (intrinsic) bağlantıyı yansıtmamaktadır. Bu yaklaşım, ekolojik geçerliği olmadığı için insan işlevselliği hakkında kapsamlı bir bakış açısı sağlamamaktadır. Bu nedenle, elde edilen bulguların gerçek dünyadaki durumlara genellenmesi güç görünmektedir. Bu bağlamda, ekolojik yaklaşım, davranışların insanı çevreleyen gerçek yaşam durumlarında incelenmesi gereğini vurgulayarak bilgi işleme sürecinin yeniden gözden geçirilmesine önemli katkılarda bulunmuştur. Bu noktadan hareketle Safran (1990),

bilişsel ve kişilerarası yaklaşımlar arasındaki bütünleştirme girişiminde bilgi işleme yaklaşımı ve ekolojik yaklaşımın sayıltılarını aşağıda aktarıldığı gibi belirlemiştir (sf. 101-2).

- i. Biliş ve eylem arasında doğal (intrinsic) bir bağlantı vardır,
- ii. İnsan ekolojik alana ve evrime uyum gösteren biyolojik bir varlıktır
- iii. Kişilerarası ilişkiyi sürdürmek için programlanmış bir eğilim vardır.

Safran (1990), benliğin kişilerarası bağlamda geliştiğini vurgulayarak benlik bilgisinin, kişilerarası olayların bilişsel temsilini içerdiği hipotezini öne sürmektedir. Yazar, şema kavramını ekolojik açıdan ele alarak gerçek dünyada ne türden genel bilgi yapılarının merkezi rol oynadıkları sorusunun incelenmesini önemli görmektedir.

Görüldüğü gibi kişilerarası bakışta, insan varlığının diğer insan varlıklarıyla etkileşimlerini içeren hayatta kalma (survive) olgusuna önem verilmektedir. Bu bakış açısı, başkalarıyla ilişkiyi devam ettirmeye programlanmış (wired-in) bir eğilim olduğu ve bunun hayatta kalmada önemli rol oynadığı sayıltısına dayandırılmaktadır (Bowlby, 1969; Greenberg ve Safran, 1989; Sullivan, 1953). Bu noktada Safran ve Segal (1990), Bowlby'nin (1973) insan varlığının içsel işlevsel modellerinin, (working models) bağlanma davranışı ile ikili kişilerarası etkileşimlerde geliştiği hipotezinden hareket etmektedirler. Yazarlar, bilişsel psikoloji dilinde, bu tip bir işlevsel modelin kişilerarası şema olarak kavramsallaştırılabileceğini belirtmektedirler. Onlara göre, kişilerarası şema, bağlanma figürleriyle olan etkileşimlerin devam etmesi olasılığını arttırarak bireyin etkileşimlerini yordama olanağı vermektedir. Bu tip şema, "benlik ve diğerleri"

ilişkisinin genel temsilidir; ve ne tek başına benlik, ne de tek başına diğerleri olmadığı için etkileşimsel bir doğası vardır. Bu açıdan bir kişinin benliği ile ilgili inançlarının otomatik olarak başkalarıyla ilgili inançları doğurduğu ya da tam tersinin geçerli olduğu ifade edilmektedir (Bretherton, 1985; Safran ve Segal 1990'da söz edilmiş). Safran ve Segal'e (1990) göre, kişilerarası şema kavramı, benlik algısı ve başkalarının algılanması arasındaki ilişkiyi açık hale getirmektedir; çünkü, bu kavram, benlik ve diğerinin algılanmasının doğal olarak etkileşimsel olduğunu önermektedir. Kişilerarası şemanın, ilişkileri devam ettirme programı olarak görülmesinin, bilişsel ve kişilerarası alanları anlamada bir çerçeve oluşturacağı düşünülmektedir (Safran ve Segal,1990).

Görüldüğü gibi, benlik-şemasının, kişilerarası bağlamda ele alınmasıyla, benliğin gelişimi, diğer insanlarla ilişkiyi etkilemesi ve bu ilişkilerden etkilenmesi açısından daha geniş bir çerçeve oluşturulmaktadır.

Safran (1990), şema kavramının bu şekilde ekolojik geçerliği açısından kişilerarası bağlamda ele alınmasının, bilişsel süreçler ve kişilerarası davranışlar arasındaki ilişkinin açıklık kazanmasına yardımcı olacağını ifade etmektedir. Ona göre kişilerarası şema, benlik ve diğerlerinin etkileşimini temel alan genel bilgi yapısıdır ve kişilerarası ilişkilerin devamına yönelik bilgiler taşımaktadır. Yazar bu görüşlerini aşağıdaki gibi örneklemektedir:

"Birey diğer insanları düşman olarak görüyorsa, insanların nötr davranışlarını seçici olarak düşmanca algılayacak, bu şekilde tepkide bulunacak; dolayısıyla diğer insanlardan düşmanca tepkiler alacaktır. Bu da o insanda kızgınlık

yaratacak ve diğer insanlara ilişkin düşmanlık beklentileri yerleşecektir (sf. 95)".

Kişilerarası kuramcılarının (Horowitz, 1986) kişilerarası ilişkilerin tamamlanması (complementarity) olarak adlandırdıkları bu olgu, Safran (1990) tarafından "bilişsel-kişilerarası döngü" (cognitive-interpersonal cycle) olarak kavramsallaştırılmıştır. Ona göre işlevsel olmayan bilişsel yapıların devamlılığı bir döngüye işaret etmektedir ve bu döngü de ancak bilişsel kişilerarası bağlamda anlaşılabilir. Safran ve ark. (1988) aktarılan kuramsal görüşlerinden hareketle, kişilerarası şemaların değerlendirilmesi alanına odaklanarak bireylerden, önemli olan diğer insanlarla ilişkilerindeki olası duygularını, tepkilerini ve kişilerarası stratejilerini imgelemelerinin istendiği bir araç geliştirmişlerdir. Daha sonra Hill ve Safran (1993), sözü edilen ölçeğin biraz daha farklı versiyonları üzerinde çalışarak Kişilerarası Şemalar Ölçeğini (Interpersonal Schema Questionnaire-ISQ) oluşturmuşlardır.

Buraya kadar aktarılanlar çerçevesinde, Kişilerarası Şemalar Ölçeğinin (KŞÖ), kişilerarası şemaların değerlendirilmesinde uygun bir araç olabileceği düşünülmüş ve ölçeğin Türkiye koşullarına uyarlanması çalışmaları yapılmıştır. Aşağıda, KŞÖ'nin genel bir tanıtımı yapılarak; ölçeğin Türk üniversite öğrencileri üzerinde yürütülmüş olan geçerlik ve güvenirlik çalışmaları aktarılacaktır.

Kişilerarası Şemalar Ölçeği (KŞÖ)'ne İlişkin Bilgiler

Yukarıda da belirtildiği gibi, kişilerarası şemaların değerlendirilmesinde, Safran ve ark. (1988) ekolojik yaklaşımın sayıltılarına dayanarak; yani gerçek dünya etkileşimlerinin değerlendirilmesi gerekliliğini vurgulayarak bir ölçek

geliştirmişler ve daha sonra yaptıkları çalışmalar çerçevesinde bu ölçeği yeniden düzenlemişlerdir (Hill ve Safran, 1993). Sözü edilen ölçek, grup halinde uygulanabilmekte ve kişilerarası alanda hem niceliksel hem de niteliksel bilgiler verebilmektedir.

Kişilerarası Şema Ölçeği (KŞÖ), Kiessler (1983) tarafından geliştirilmiş "kişilerarası döngü"deki 16 kişilerarası özelliği temel alan 16 senaryo içermektedir. Her bir senaryo için deneklerden, kendilerini kutuplu döngüde (circumplex) tanımlanan bir davranışı yaparken hayal etmeleri istenmektedir. Daha sonra deneklere, onların bu davranışları karşısında, diğer kişilerin nasıl davranacakları sorulmaktadır. Denekler bunları kendilerine verilmiş şu 8 tepki arasından seçmektedirler:

A. Sorumluluğu üstlenir ya da beni etkilemeye çalışır.

B. Hayal kırıklığına uğrar, gücenir.

C. Sabırsızlık gösterir ya da kavgaya çıkarır.

D. Uzak durur ya da kayıtsız kalır.

E. Bana katılır ya da itiraz etmez.

F. Bana saygı gösterir ya da bana güvenir.

G. Yakın ya da dostça davranır.

H. İlgı gösterir ya da düşüncüklerini açıkça söyler.

Sonraki aşamada ise deneklerden, o durum için karşısındaki kişiden beledikleri tepkinin hoşlarına gidip gitmediğini derecelendirmeleri istenmektedir. Bu uygulama, kutuplu döngüdeki bir durum açısından Şekil 1 'de örneklenmiştir.

Şekil 1. KŞÖ'deki Maddelerin Yanıtlanma Biçimi

.....'ı sizden hiç beklemediği bir biçimde hayal kırıklığına uğrattığınız bir durumu düşünün.
 .....buna nasıl bir tepki gösterir? A B C D E F G H

hiç orta biraz nötr biraz orta çok

Bu tepki: 1----2----3----4----5----6----7

hoşuma gitmez hoşuma gider

Böylelikle deneklerin, diğer kişilerin, onların davranışına karşı nasıl tepkide bulunacaklarına yönelik beledentilerinin (kişilerarası şemalar) değerlendirilmesiyle, onların davranışlarına rehber olan kurallar ve stratejiler hakkında vardamalar yapılabilmektedir. Bu açıdan, ölçekte sözü edilen 16 senaryoyla ilişkili olarak elde edilen tepkiler, kontrol,

birlikte olma, sosyallik ve güven olmak üzere 4 boyutta ayrı ayrı puanlanmaktadır. Puanlama -1, -.5, 0, .5 ve +1 arasında değiştiğinden toplam puanlar üzerinden hesaplanan kişilerarası tepkilerin puan aralığı -16 ve +16'dır. Ölçekte ayrıca, kişilerarası kuramdaki tamamlayıcılık değişkeni, düşmanca, dostça, pasif ve baskın durum alt

ölçekleriyle ayrı ayrı puanlanmaktadır. Tamamlanma puanları da -1, -.5, 0, .5 ve +1 arasında değiştiğinden toplam puanlar üzerinden hesaplanan tamamlanma puanlarının aralığı -3 ve +3'dür. Bunlara ek olarak aynı senaryoların aynı denek için farklı kişilerin (anne-baba-arkadaş v.b.) değerlendirilmesinde kullanılmasıyla kişilerarası şemalardaki devamlılığın (consistency) değerlendirilmesi mümkün olmaktadır (Hill ve Safran, 1993).

Ölçekteki tepkilerin bazılarının açıkça pozitif, bazılarının ise negatif olmasına karşın bu açıdan belirsiz olan tepkiler de bulunmaktadır. Bu nedenle, bir tepkinin istenirliği, durum ya da bireyden dolayı değişiklik göstereceğinden, istenirliği değerlendirmek amacıyla, her bir tepki için Likert tipi (1-7) bir ölçek ile derecelendirilme yaptırılmaktadır. Bunun da bireyin kişilerarası şeması hakkında daha idiografik bir anlayış kazandırdığı belirtilmektedir (Hill ve Safran, 1993). İstenirlik puanları genel olarak 16 madde üzerinden kişilerarası tepkiler açısından toplam puanlar üzerinden hesaplandığında, puan aralığı 16 ve 112 arasında değişmektedir.

Puanlama ayrıca aritmetik ortalamalar alınarak, kişilerarası tepkiler ve durumlar için +1,-1; istenirlik düzeyleri için 1-7 arasında değişen puan aralıklarında da yapılabilmektedir (Hill ve Safran, 1993).

Özetlenecek olursa, KŞÖ'ndeki değerlendirmeler aşağıda sıralanan şu alanlardan oluşmaktadır:

A. Kişilerarası Tepkiler: Denekler, önemli diğerlerinden daha çok hangi tepkileri (kontrol, güven, sosyallik, birlikte olma) bekliyorlar?

B. Kişilerarası Durumlar: Denekler, önemli diğerlerinden, hangi kişilerarası durumlarda (Dostluk, Düşmanlık,

Baskınlık, Pasiflik) hangi tepkileri bekliyorlar? Hangi kişilerarası durumlar tamamlanıyor veya tamamlanmıyor? Başka bir deyişle, deneklerdeki, bilişsel kişilerarası döngü nasıl?

C. İstenirlik: Denekler, önemli diğerlerinden bekledikleri tepkilerden ne derece hoşnutlar (tepkilerin istenirliği) ya da hangi kişilerarası durumların tamamlanmasından veya tamamlanmamasından ne derece hoşnutlar (durumların istenirliği)?

D. Önemli Diğerleri: Ölçekteki bu boyutlar anne, baba, arkadaş v.b. açısından ne gibi özellikler, benzerlikler ya da farklılıklar gösteriyor?

Ölçeğin yapı geçerliğine ilişkin Hill ve Safran (1993) tarafından yapılan araştırmada üniversite öğrencilerine KŞÖ ve SCL-90 (Symptom Check List) bir arada uygulanmıştır. Uygulamanın sonunda araştırmacılar, SCL-90'a göre düşük ve yüksek belirtili olarak ayrılan grupların, KŞÖ açısından ayırdediciliğini incelemişlerdir. Bu inceleme sonuçlarına göre, yüksek belirti grubundaki deneklerin, düşük belirti grubundaki deneklere göre, kişilerarası ilişkilerdeki pek çok boyut açısından olumsuz beklentilere sahip oldukları gözlenmiştir. Araştırmacılar, bu bulgulardan hareketle, KŞÖ'nin psikolojik belirtiler açısından ayırdedici olduğuna karar vermişlerdir. Onlara göre, KŞÖ'nin belirtiler açısından ayırdedici olması, ölçeğin yapı geçerliğine ilişkin önemli bir kanıt oluşturmaktadır. Hill ve Safran (1994a) tarafından KŞÖ'nin yapı geçerliğine ilişkin yapılan benzeri bir diğer çalışmada ise ölçeğin, kişilerarası ilişkilerde tamamlayıcılık boyutu incelenmiştir. Buna göre, ölçeğin kutuplu döngü modeli; (circumplex model) üzerinde temsil edilen kişilerarası davranışlar açısından KŞÖ'deki "tamamlayıcılık" boyutunun

geçerli olduğu gösterilmektedir. Başka bir deyişle, deneklerin kişilerarası tepkilere ilişkin beklentilerinde güçlü bir "tamamlayıcılık" örüntüsü gözlenmektedir. Örneğin, baskın tepkiler pasif (submissive) durumlarda; pasif tepkiler ise baskın durumlarda ortaya çıkmaktadır. Diğer taraftan, düşmanca tepkiler daha çok düşmanca durumlarda; dostça tepkiler ise dostça durumlarda gösterilmektedir. Bu araştırmanın sonuçlarına göre, KŞÖ'nün kişilerarası kuramda sözü edilen tepkilerdeki tamamlayıcılık olgusunu geçerli bir şekilde değerlendirdiği belirtilmektedir. Araştırmacıların, KŞÖ'yü kontrol, birlikte olma (affiliation) ve istenirlik boyutları açısından değerlendirerek yaptıkları test tekrar-test güvenilirlik çalışmalarının sonuçlarına göre ölçeğin birlikte olma ve istenirlik boyutları açısından güvenilirlik katsayıları yüksek olarak gözlenmiştir (birlikte olma=.88; istenirlik=.87). Kontrol boyutunun güvenilirlik katsayısının ise düşük (.44) olduğu belirtilmiştir. Yazarlar, kontrol boyutunun güvenilirlik katsayısının düşüklüğünü kişilerarası kuramda sağlıklı davranışın "esnek davranış" olarak kabul edilmesine bağlamaktadırlar. Onlara göre, deneklerin aynı durumda her zaman aynı tepkiyi vermeleri beklenemez. Örneğin, deneklerin başka kişilerden tutarlı bir şekilde baskın ya da pasif tepkiler beklemeleri bir olasılıkla kişilerarası ilişkilerdeki güçlükleri göstermektedir.

Hill ve Safran (1994b) KŞÖ'nin kontrol ve birlikte olma endeksleri açısından yaptıkları iç tutarlık (Cronbach Alpha) analizlerinde kabul edilebilir alfa değerlerinin sadece birlikte olma indeksinde gözlendiğini belirtmektedirler. Yazarlar, kontrol indeksinin büyük grupları ayırtmede uygun bir ölçüt olmayabileceğini düşünmektedirler. Bununla birlikte kontrol tepkisinin kimden (anne-baba-

arkadaş) beklendiği bakımından kontrol endeksinin ayırtedici olduğu bildirilmektedir.

Araştırmacılar alt ölçekler açısından iç tutarlığın düşük olmasını, her alt ölçeğe (baskınlık, pasiflik, dostluk, düşmanlık) giren madde sayısının oldukça az olmasına (3 madde) bağlamaktadırlar.

Kişilerarası Şemalar Ölçeğinin Çeviri Çalışması

Kişilerarası Şemalar Ölçeğinin (KŞÖ) araştırmacı tarafından yapılan çevirisi, öncelikle araştırmacının da dahil olduğu üç kişilik bir grup tarafından gözden geçirilmiştir. KŞÖ'nin bu çalışmalar sonucu ortaya çıkan çevirisi, daha sonra klinik ve sosyal psikoloji alanlarında uzman 5 yargıcıya verilerek orijinaliyle karşılaştırılmış ve ifadeler anlamlılık açısından değerlendirilmiştir. Yargıcıların önerileri doğrultusunda ifadelerde düzenlemeler yapıldıktan sonra ölçek, H.Ü. Edebiyat Fakültesinin çeşitli bölümlerine devam eden bir grup öğrenciye (15 kişi) uygulanmıştır. Bu uygulamada, öğrencilerden ölçeği yönerge doğrultusunda doldurmaları ve her bir maddeyi anlaşılabilirlik düzeyi açısından değerlendirmeleri istenmiştir. Uygulama sonunda denekler tarafından anlaşılmasında güçlük olduğu belirtilen maddelerde ifade değişikliğine gidilerek ölçekteki son düzenlemeler yapılmıştır.

Kişilerarası Şemalar Ölçeğinin Geçerlik Çalışması

Karşılaştırma yapılabilecek başka bir araç olmadığı için öncelikle KŞÖ'nin kapsam geçerliği çalışması yapılmıştır. KŞÖ'nin kapsam geçerliğini incelemek amacıyla, ölçekte yukarıda sözü edilen boyutların ne derece temsil edildiği, klinik ve sosyal psikoloji alanında uzman kişilere değerlendirilmiştir. Bu amaçla öncelikle, KŞÖ'deki 8 kişilerarası tepki

ve 16 kişilerarası durumun karşılık geldiği kişilerarası boyutlar verilerek, bu boyutların kapsama derecelerinin 10 üzerinden değerlendirileceği bir form hazırlanmıştır. Kavram karmaşasına yol açılmaması için KŞÖ'deki ifadeler karşılık gelen kişilerarası boyutlar, Hill ve Safran'ın (1993) kullandıkları İngilizce kavramlar olarak verilmiştir.

Bu değerlendirmeler sonunda, kapsama düzeyi düşük derecelendirilen bazı maddelerde ifade değişikliğine gidilerek, aynı işlem tekrarlanmıştır. Bu işlemlerden sonra, yargıcıların son derecelendirmelerinin ortalamaları her boyut açısından kabul edilebilir değerlere ulaşmıştır. Daha sonra, baskınlık, pasiflik, düşmanlık ve dostluk olmak üzere 4 alt ölçeğe 5'er madde olarak ayrılan bu 16 madde, klinik psikoloji alanında 5 kişiden oluşan bir başka grup uzmana, hangi alt ölçeğe dahil oldukları açısından değerlendirilmiştir (ortalamalar 7-9 arasında değişmektedir). Bu uygulamanın örneği aşağıda verilmiştir: Bu değerlendirmeler de maddelerin, orijinaline yakın olarak alt ölçeklere yerleştirilebildiğini göstermiştir:

Baskınlık Alt Ölçeği: 1, 5, ve 16. maddeler.

Dostluk Alt Ölçeği: 4, 8, 11, 12 ve 15. maddeler.

Düşmanlık Alt Ölçeği: 2, 9, 10 ve 13. maddeler.

Pasiflik Alt Ölçeği: 3, 7, ve 14. maddeler.

Kişilerarası Şemalar Ölçeğini Güvenirlik Çalışması

KŞÖ'nin Anne, Baba ve Arkadaş formlarının güvenilirliği, test-tekrar test tekniği ile değerlendirilmiştir. Bu çalışmayla ilgili bilgiler aşağıda yer almaktadır.

Örneklem

1992-93 Bahar Döneminde, H.Ü. Edebiyat ve Mühendislik Fakültelerinin çeşitli bölümlerinin 1,2,3 ve 4. sınıflarında eğitim gören 93 öğrenci çalışmanın örneklemini oluşturmuş-tur. Deneklerin 52'si kız, 41'i erkek öğrencilerdir. Tüm grubun yaş ortalaması $X=20.2$; $SS=1.45$; ranj 18-28'dir. Grubun tümünden elde edilen veriler güvenilirlik hesaplamalarında kullanılmıştır. Ayrıca ilk analizlerde işlemediği görülen maddeler için yapılan ikinci uygulamada da önceki örnekleme benzer toplam 55 kişilik bir grup oluşturulmuştur. Bu gruptaki deneklerin 21'i erkek; 34'ü kız öğrencilerdir Tüm grubun yaş ortalaması $X=25.4$; $SS=1.58$; ranj 18-28'dir.

Kullanılan Ölçme Aracı

KŞÖ'nin Anne-Baba-Arkadaş formları (daha önce tanıtımı yapılmıştır).

İşlem

Örnekleme oluşturan öğrencilere, dersliklerinde grup halinde uygulama yapılmıştır. Uygulamada, deneklere KŞÖ'nin anne, baba ve arkadaş formları ile yaş, cinsiyet, bölüm, sınıf v.b. bilgilerin sorulduğu kısa bir bilgi formu birlikte verilmiştir. Uygulama ortalama 17 gün sonra tekrarlanmıştır. İlk uygulama sonunda, bazı alt ölçeklerin güvenilirlik katsayısının düşük ve istatistiksel olarak anlamsız olarak gözlenmesi üzerine, sözü edilen alt ölçeklerde ifade değişikliklerine gidilmiştir. Bu ifade değişikliklerinden sonra, ortalama 12 gün aralıkla, sadece bu alt ölçekler açısından ikinci bir test-tekrar test uygulaması yapılmıştır. Her bir uygulama ortalama 30-40 dk. sürmüştür.

Bulgular

KŞÖ'nin test-tekrar test güvenirlik katsayıları (Pearson r) formlara göre Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. KŞÖ'ndeki Kişilerarası Tepkilerin Test-Tekrar Test Güvenirlik Analizi Sonuçları

Alt Ölçekler	Anne	Baba	Arkadaş
Kontrol	.5136**	.5957**	.5999**
Sosyallik	.7971**	.7961**	.7313**
Birlikte Olma	.8048**	.8299**	.6832**
Güven	.6789**	.6189**	.5458**

* P <.01, ** P <.001

Tablo 1'den görüldüğü gibi, test-tekrar test uygulamasının sonuçlarına göre, KŞÖ'nde yer alan kişilerarası tepkiler boyutlarının (kontrol, sosyallik, birlikte

olma ve güven) güvenirlik katsayıları anne, baba ve arkadaş formlarının hepsinde de istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur.

Tablo 2. KŞÖ'ndeki Alt Ölçeklerin Test-Tekrar Test Güvenirlik Analizi Sonuçları

Alt Ölçekler	Anne	Baba	Arkadaş
Baskınlık	.3611	.0197	.4101
Dostluk	.6666**	.3210	.6941**
Pasiflik	.7353**	.5961**	.6333**
Düşmanlık	.6271**	.7678**	.6647**

** P <.001

Tablo 2'de görüldüğü gibi, ilk test-tekrar test uygulamasının sonuçlarına göre, baskınlık alt ölçeğinin güvenirlik katsayısının anne, baba ve arkadaş formlarının hepsinde de düşük ve istatistiksel olarak anlamsız olduğu; dostluk alt ölçeğinin güvenirlik katsayısının ise baba formunda düşük ve istatistiksel olarak anlamsız olduğu görülmektedir. Bunun üzerine söz

konusu alt ölçeklere dahil olan maddelerde ifade değişikliklerine gidilmiştir. Daha sonra sadece bu alt ölçekler açısından yeniden bir test-tekrar test çalışması yapılmıştır. Aşağıda bu çalışmaya ilişkin bulgular yer almaktadır.

Tablo 3. KŞÖ'ndeki Baskınlık ve Dostluk Alt Ölçeklerin Test-Tekrar Test Güvenirlik Analizi Sonuçları

	Anne	Baba	Arkadaş
Alt Ölçekler			
Baskınlık	.8226**	.8762**	.8342**
Dostluk		.8776**	

**P <.001

Tablo 3'de görüldüğü gibi, ikinci test-tekrar test uygulamasının sonucunda, KŞÖ'nin baskınlık ve dostluk durum alt

ölçeklerinin güvenirlilik katsayıları yüksek ve istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur.

Tablo 4. KŞÖ'ndeki Tepkilerin İstenirlilik Düzeyi Boyutunun Güvenirlilik Analizi Sonuçları

Boyut	Anne	Baba	Arkadaş
İstenirlilik	.8456**	.9376**	.8626**

**P<.001

Tablo 4'de görüldüğü gibi, KŞÖ'nin istenirlilik boyutuna ilişkin test-tekrar test uygulaması sonucunda, güvenirlilik katsayıları, anne, baba ve arkadaş formlarının hepsinde de yüksek ve istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur.

Diğer taraftan, KŞÖ'nin alt ölçeklerinin ve istenirlilik boyutunun iç tutarlıklarına ilişkin yapılan analizlerde sadece istenirlilik boyutunun iç tutarlığının yüksek olduğu gözlenmiştir (Tablo 5).

Tablo 5. KŞÖ'deki İstenirlilik Boyutunun İç Tutarlık (Cronbach-Alpha) Analizleri

Boyut	Anne	Baba	Arkadaş
İstenirlilik	.8938	.9008	.8521

N=378

Bununla birlikte, KŞÖ'ndeki alt ölçeklerin iç tutarlıklarının düşük olduğu gözlenmiştir. Hatırlanacağı gibi Hill ve Safran'nın (1994b) analizlerinde de genel olarak iç tutarlık katsayılarının düşük olarak gözlemlendiği belirtilmektedir. Araştırmacılar bu durumu, alt ölçeklere düşen madde sayısının azlığına bağlamaktadırlar. Bu çalışmada da, iç tutarlığın düşük bulunmasının, alt ölçeklere düşen madde sayısının azlığından kay-

naklanmış olabileceği düşünülmüştür. Bundan dolayı, ölçeğin faktör yapısının incelenerek iç tutarlığı düşük bulunan bu alt ölçeklerin belirli bir faktör örüntüsü oluşturup oluşturmadıklarının değerlendirilmesine karar verilmiştir.

Kişilerarası Şemalar Ölçeğinin Faktör Yapısı Çalışması

KŞÖ'nin orijinalinde sözü edilen kişilerarası durumların (dostluk, düş-

manlık, baskınlık, pasiflik), Türk örneklemi üzerinde ne derece temsil edildiğini değerlendirmek amacıyla, Anne, Baba ve Arkadaş formlarının, faktör yapısı incelenmiştir.

Örneklem

1993-94 Güz Döneminde, H.Ü. Edebiyat ve Mühendislik Fakültelerinin çeşitli bölümlerinin 1,2,3 ve 4. sınıflarında eğitim gören 221'i kız, 135'i erkek, olmak üzere toplam 356 öğrenci çalışmanın örneklemini oluşturmuştur. Örneklemdeki kız deneklerin yaş ortalaması $X=21.52$; $SS=2.03$; erkek deneklerin yaş ortalaması $X=20.32$; $SS=2.64$ 'dir. Yaş ranjı ise 17-27 arasında değişmektedir.

Kullanılan Ölçme Aracı

KŞÖ'nin Anne-Baba-Arkadaş formları (daha önce tanıtımı yapılmıştır).

İşlem

KŞÖ'nin Anne-Baba-Arkadaş formları, örneklemleri oluşturan deneklere dersliklerinde grup halinde uygulanmıştır. Her bir uygulama ortalama 30-40 dk. sürmüştür.

Bulgular

İşlemler sonucunda, KŞÖ maddelerinden elde edilen korelasyon matrisine Temel Bileşenler Analizi (Principal Component Analysis), Varimax Rotasyonu ile birlikte uygulanmıştır. İlk analizlerde, Kaiser normalleştirilmesine göre (Tatsuoka, 1971), yoruma esas alınan 1.000 özdeğerinin (eigenvalue) üzerinde olan, Anne formu için 6; Baba ve Arkadaş formları için 5 faktör yapısı olduğu görülmüştür. Ancak, bu faktör yapılarına giren maddeler incelendiğinde, maddelerin temelde 4 faktör altında toplanabileceği gözlenmiştir.

Bunun üzerine aynı analizler 4 faktör üzerinden tekrarlanmıştır. Tablo 6'da, bu analizde ortaya çıkan faktörlere ilişkin özdeğerler ve açıkladıkları varyans oranlarına ilişkin bulgular gösterilmiştir.

Tablo 6'ya göre, 4 faktörün Anne formunda, varyansın %16.7 ile %4.6'sı arasındaki bölümlerini ve topluca %42.3'ünü; Baba formunda, %17.9 ile %7.3'ü arasındaki bölümleri ve topluca %45.1'ini; arkadaş formunda ise, %14.2 ile %7.3'ü arasındaki bölümlerini ve topluca %40.4'ünü açıkladığı görülmüştür.

Bilindiği gibi faktör analizi çalışmalarında faktör örüntüsü oluşturulurken .30 ya da .40 gibi ağırlıklar (loadings) alt kesme noktası olarak alınmaktadır (Coombs ve Schroeder, 1988). Bu araştırmada da uygulanan faktör analizlerinde, herhangi bir maddenin, bir faktör için kabul edilebilir bir ağırlık oluşturulabilmesi için en az .316'lık bir değere sahip olması ölçüt alınmıştır. Bu değer seçilmesinin nedeni de .10 gibi toplam varyansa katkıda dikkate alınması gerektiği düşünülen bir değer karekökü olmasıdır.

Bundan sonraki aşamada KŞÖ'nin Anne, Baba ve Arkadaş Formlarından elde edilen bu faktör örüntüsünü daha yorumlanabilir hale getirmek amacıyla, Varimax Rotasyonu uygulanmıştır. Özellikle anne ve baba formlarında Varimax Rotasyonu sonrası Temel Bileşenler Analizi oldukça sade ve yorumlanabilir bir faktör örüntüsü ortaya çıkarmıştır. Bu örüntülere göre elde edilen faktörler KŞÖ'nin orijinalinde sözü edilen ve kişilerarası kuramdaki tamamlayıcılık ilkesini temel alan kişilerarası boyutlar açısından adlandırılarak faktör yükleriyle birlikte Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 6. KŞÖ'nin Maddeleri İçin 4 Faktör Üzerinden Uygulanan Temel Bileşenler Analizi Bulguları

	Faktör	Özdeğer	Açıklanan Varyans %	Birikimli Varyans %
Anne	1	2.6692	16.7	16.7
	2	1.4960	9.4	26.0
	3	1.4460	9.0	35.1
	4	1.1475	7.2	42.2
Baba	1	2.8641	17.9	17.9
	2	1.6390	10.3	28.2
	3	1.5352	9.6	37.8
	4	1.1684	7.3	45.1
Arkadaş	1	2.2732	14.2	14.2
	2	1.6383	10.2	24.4
	3	1.3845	8.7	33.1
	4	1.1734	7.3	40.4

Tablo 7. Faktör Analizleri Sonrası KŞÖ'de Oluşan Faktörler

	Faktör 1			Faktör 2			Faktör 3			Faktör 4		
	Anne	Baba	Ark.	Anne	Baba	Ark.	Anne	Baba	Ark.	Anne	Baba	Ark.
1												
2	.64	.77	.54							.72	.63	.64
3						.34	.63	.67	.45			
4				.71	.70	.62						.34
5										.49	.67	
6	.63	.72	.68									
7							.58	.56	.60			
8				.77	.74	.75						
9	.49	.56										
10	.59	.53	.57						.42			
11				.42	.54	.54		.37				
12						.56				.53	.31	
13	.50	.69	.44									
14							.67	.69	.60			
15				.67	.62							.56
16											.48	

Faktör analizi sonuçları ve kapsam geçerliği çalışmasında sözü edilen yargıcı değerlendirmeleri ile KŞÖ'nin

orijinalindeki alt ölçeklere yerleştirilen maddeler arasındaki benzerlikler Tablo 8'de gösterilmiştir.

Tablo 8.KŞÖ'deki Maddelerin, Orijinalinde, Yargıcıların Değerlendirmelerinde ve Bu Çalışmanın Faktör Analizleri Sonuçlarında Alt Ölçeklere Göre Dağılımı

	Faktör Analizleri				
	Orijinal	Yargıcılar	Anne	Baba	Arkadaş
Baskınlık	1, 5, 16	1, 5, 16	1, 5, 12	1, 5, 12, 16	1, 4, 15
Pasiflik	3, 7, 14	3, 7, 14	3, 7, 14	3, 7, 11, 14	3, 7, 10, 14
Dostluk	4, 8, 15	4, 8, 11, 12, 15	4, 8, 11, 15	4, 8, 11, 15	3, 4, 8, 11, 12
Düşmanlık	2, 6, 13	2, 9, 10, 13	2, 6, 9, 10, 13	2, 6, 9, 10, 13	2, 6, 10, 13

Kişilerarası Şemalar Ölçeğinin Yapı Geçerliği Çalışması

İlgili literatür doğrultusunda, kişilerarası şemalar ile depresyon arasında anlamlı ilişkiler bulunabileceği düşünülmüştür. Bu açıdan bazı araştırmalar, depresif bireylerin ilişkiye girdikleri kişileri "baskın ve kontrol"ü ele alan taraf olarak algıladıklarını göstermektedir (Horowitz, 1986). Diğer taraftan bir grup araştırma, depresif bireylerin diğer insanları olumsuz değerlendirdikleri, onları düşmanca, uzak algıladıkları ve güvenilmez buldukları biçiminde sonuçlar bildirmişlerdir (Beck, 1967; Coyne 1976b; Hokanson ve ark., 1980; Kahn ve ark., 1985).

Aktarılan bulgular çerçevesinde, KŞÖ'deki boyutlar açısından, depresif belirti düzeyi yüksek olan bireylerin, diğer insanları "kontrol"cü bir konumda algılayacakları; diğer insanlardan daha az "birlikte olma" ve daha az "sosyallik" davranışı bekleyecekleri ve onların kendilerine daha az güven duyacakları şeklinde tepkiler bekleyecekleri tahmin edilmiştir. Öte yandan, depresif belirti

düzeyi yüksek olan deneklerin, kişilerarası şemalarının tamamlayıcılık boyutları açısından, depresif belirtileri yüksek bireylerde, düşmanlık durumunun tamamlanacağı; baskınlık durumunun ise tamamlanmayacağı beklenmiştir. Ayrıca, depresif belirti düzeyi yüksek olan deneklerin, başkalarından istenmeyen tepkiler bekleyecekleri düşünülmüştür.

Sözü edilen beklentilerden hareketle, KŞÖ'nin yapı geçerliğinin, depresif belirti grupları arasındaki ayırtediciliği açısından incelenmesine karar verilmiştir.

Örneklem

1993-94 Güz ve Bahar Dönemlerinde, H.Ü. Edebiyat ve Mühendislik Fakültelerinin çeşitli bölümlerinin 1, 2, 3 ve 4. sınıflarında eğitim gören 356'sı kız, 359'u erkek olmak üzere toplam 715 denek üzerinde yapılan bir araştırmanın (Boyacıoğlu, 1994) denekleri örnekleme oluşturmuştur. Örnekleme oluşturulan kız deneklerin yaş ortalaması $X=21.52$; $SS=2.03$; erkek deneklerin yaş ortalaması $X=20.32$; $SS=2.64$ 'dir. Yaş ranjı ise 17-27 arasında değişmektedir.

Kullanılan Ölçme Araçları

KŞÖ'nin Anne-Baba-Arkadaş formları (daha önce tanıtımı yapılmıştır).

Beck Depresyon Ölçeği

Depresyonun davranışsal belirtilerini içeren 21 maddelik bir kendini değerlendirme ölçeğidir. Ölçeğin Türkiye için güvenilirlik (Tegin, 1980) ve geçerlik (Hisli, 1988) çalışmaları yapılmıştır.

İşlem

Beck Depresyon Ölçeği (BDÖ) ve KŞÖ, örnekleme oluşturan deneklere grup halinde dersliklerinde verilmiştir. Her bir uygulama ortalama 30-40 dk. sürmüştür.

Bulgular

Yapı geçerliği çalışmasında, KŞÖ'nde ele alınan boyutların, BDÖ'de belirlenecek olan düzeyler (düşük-orta-yüksek) tarafından ayırıldıkları edilmediğinin belirlenmesi için diskriminant analizi uygulanmıştır.

Diskriminant analizine başlamadan önce, BDÖ'deki depresif belirti düzeyleri temel alınarak, denekler düşük, orta ve yüksek depresif belirti düzeyleri olmak üzere 3 gruba ayrılmışlardır. Puanları en alt %25'e dahil olan denekler (BDÖ puanları 7'den düşük olanlar) depresif belirti düzeyi düşük gruba; puanları en üst %25'e dahil olan denekler (BDÖ puanları 18'den yüksek olanlar) depresif belirti düzeyi yüksek gruba ayrılmışlardır. Puanları arada kalan denekler (BDÖ puanları 8-17 arası olanlar) ise orta depresif belirti düzeyi gruba ayrılmışlardır.

Bundan sonraki aşamada öncelikle, BDÖ'deki bu 3 grup açısından KŞÖ'deki kişilerarası tepki boyutlarının (kontrol, güven, sosyallik ve birlikte olma) Wilks yöntemiyle Kanonik Diskriminant

Fonksiyonları değerlendirilmiştir. Bulgular, bu 4 boyutun BDÖ'deki 3 grup açısından istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde ayırıldığını (Wilks Lambda= .8563; $P<.001$) ve grupların %42.22 oranında bir doğrulukla sınıflandırıldığını göstermiştir. Buna göre, KŞÖ'deki kişilerarası tepkilerin (kontrol, güven, sosyallik ve birlikte olma) puanları kullanılarak deneklerin BDÖ'deki 3 grup açısından dağılımları, %42 oranında bir doğrulukla yordanabilmektedir.

Daha sonraki aşamada aynı analizler, KŞÖ'ndeki kişilerarası durumlar (baskınlık, pasiflik, dostluk ve düşmanlık) açısından tekrarlanmıştır. Sonuçlara göre, KŞÖ'ndeki kişilerarası durumların BDÖ'ndeki 3 grup açısından istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde ayırıldıkları (Wilks Lambda= .9106; $P<.001$) ve grupların %39.13 oranında bir doğrulukla sınıflandırıldığı gözlenmiştir. Buna göre, KŞÖ'deki 4 kişilerarası durumun puanları kullanılarak deneklerin BDÖ'deki 3 grup açısından dağılımları, %39 oranında bir doğrulukla yordanabilmektedir.

Son olarak KŞÖ'deki istenirlik boyutunun da, BDÖ'deki 3 grup açısından istatistiksel olarak anlamlı düzeyde ayırıldıkları (Wilks Lambda= .8984; $p<.001$) ve %40.95 doğrulukla sınıflandırıldığı gözlenmiştir. Buna göre, KŞÖ'deki istenirlik boyutu puanları kullanılarak deneklerin BDÖ'deki 3 grup açısından dağılımları, %41 oranında bir doğrulukla yordanabilmektedir.

Diskriminant analizi sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde, KŞÖ'deki tüm alt boyutların, BDÖ'deki 3 grup açısından istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde ayırıldıklarının olduğunu göstermektedir. Buna göre, KŞÖ, alt boyutları (kişilerarası tepkiler; kişilerarası durumlar; istenirlik) açısından

güçlü bir yapı geçerliğine sahip görünmektedir.

TARTIŞMA

Önceki bölümlerde aktarıldığı gibi, KŞÖ'nin güvenilirliğini belirlemek amacıyla test-tekrar test çalışması yapılmış ve KŞÖ'ndeki tüm boyutların güvenilirlik katsayılarının yüksek olduğu bulunmuştur. Hill ve Safran (1994a), KŞÖ'nin güvenilirliğine ilişkin olarak yaptıkları test-tekrar test çalışmalarında, sadece kontrol boyutunun güvenilirlik katsayılarını düşük bulduklarını belirtmişlerdir. Araştırmacılar bu durumu, çalışmanın normal örnekleme (üniversite öğrencileri) yürütülmesinden kaynaklanabileceğini düşünmektedirler. Yazarlar, kuramsal olarak sağlıklı kişilerarası davranışların "esnek" olan davranışlar olarak kabul edilmesinden dolayı, kontrol boyutunun güvenilirlik katsayısının düşük çıkmasının deneklerdeki esnekliğin göstergesi olabileceğini belirtmektedirler. Bu çalışmada da, başlangıçta, kontrol boyutunda "baskınlık" durumu açısından düşük güvenilirlik katsayıları elde edilmiş, ancak yapılan ifade değişikliklerinden sonra uygulanan ikinci bir test-tekrar test çalışması sonucunda yüksek güvenilirlik katsayılarına ulaşılmıştır. Bununla birlikte, söz konusu boyutun güvenilirliğinin, klinik örneklem üzerinde de incelenmesinde yarar görülmektedir.

Diğer taraftan, Hill ve Safran (1994b), KŞÖ'nin iç tutarlığına ilişkin olarak yaptıkları analizlerde genel olarak durum alt ölçekleri (dostluk; düşmanlık; baskınlık; pasiflik) açısından iç tutarlığı düşük bulduklarını belirtmişlerdir. Yazarlara göre, iç tutarlığın düşük olması, alt ölçeklere düşen madde sayısının oldukça az olmasından (3 madde) kaynaklanmaktadır. Bu çalışmada da, durum alt ölçeklerinin iç tutarlık katsayıları düşük olarak gözlenmiştir. Bu sonuç, Hill ve

Safran'ın belirttiği gibi alt ölçeklere giren madde sayısının az olmasından kaynaklanmış olabilir. Bu noktada sözü edilen durum alt ölçeklerinin (dostluk, düşmanlık, baskınlık, pasiflik) KŞÖ'nin faktör analizlerinde kuvvetli bir örüntü oluşturmaları ve diskriminant analizlerinde ayırdedici bulunmalarının bu olasılığı güçlendirdiği düşünülmektedir.

KŞÖ'nin geçerliğine ilişkin yürütülen çalışmalar birarada değerlendirildiğinde, KŞÖ'ndeki boyutların kabul edilebilir sınırlarda kapsam geçerliğine sahip olduğu; faktör yapısı açısından oldukça sade ve yorumlanabilir bir faktör örüntüsü gösterdiği gözlenmiştir. Bu örüntülere göre elde edilen faktörler, KŞÖ'nin orjinalinde sözü edilen alt ölçekler (Hill ve Safran, 1993; 1994c) ve kişilerarası kuramdaki tamamlayıcılık ilkesini temel alan boyutlar açısından adlandırılabilmiştir. Ayrıca, faktör yapıları açısından ölçeğin anne, baba ve arkadaş formlarında benzerlikler olduğu gözlenmiştir. Bununla birlikte, arkadaş formunda baskınlık boyutu açısından yeterli bir faktör yapısı oluşmadığı dikkati çekmiştir. Deneklerin yaş ortalamalarının yaklaşık 20 olduğu göz önünde bulundurulduğunda, bu bulgunun, örneklemin yaş döneminin bir özelliği olarak, arkadaşlık ilişkilerinde baskınlık olgusunun kavramsal düzeyde henüz oluşmamış olmasıyla ilgili olabileceği düşünülmüştür.

Genel olarak değerlendirildiğinde, faktör analizi bulgularının, kişilerarası kuramda belirtilen dostluk, düşmanlık; baskınlık, pasiflik temel boyutlarının KŞÖ'nde kapsandığını göstermesi bakımından ölçeğin geçerliği hakkında önemli bir kanıt oluşturduğu düşünülmüştür. Ayrıca faktör analizi sonuçlarına göre, iç tutarlılıkları düşük bulunan durum alt ölçekleri açısından değerlendirmeler

yapılabileceği de görülmüştür. Öte yandan, KŞÖ'nin yapı geçerliğini incelemek amacıyla, ölçekte yer alan kişilerarası boyutların, BDÖ'de belirlenen düzeyler (düşük, orta, yüksek) tarafından ayırddedilip edilmediğinin belirlenmesi için yapılan diskriminant analizi sonuçları, KŞÖ'ndeki kişilerarası tepkilerin (kontrol, güven, sosyallik ve birlikte olma); kişilerarası durumların (baskınlık, pasiflik, dostluk, düşmanlık); ve istenirlik düzeylerinin BDÖ'deki 3 grup açısından anlamlı düzeyde bir doğrulukla sınıflandırıldığını göstermiştir. Diskriminant analizi sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde, KŞÖ'ndeki tüm alt boyutların BDÖ'deki 3 grup açısından anlamlı bir şekilde ayırddedildiği görülmüştür. Buna göre, KŞÖ'deki tüm boyutların güçlü bir yapı geçerliğine sahip olduğu kanısına varılmıştır.

KŞÖ'nin güvenilirlik ve geçerliğine ilişkin tüm bulgular birarada değerlendirildiğinde, ölçeğin araştırmanın yürütüldüğü örneklem açısından (1727 yaş, üniversite öğrencileri) kabul edilebilir sınırlarda güvenilirlik ve geçerliğe sahip olduğu görülmektedir. Bu nokta ölçeğin, benzeri örneklemelerde çeşitli amaçlara yönelik olarak kullanılabilir olduğunu düşündürmektedir. Bu açıdan ölçeğin kişilerarası şemalar hakkında niceliksel verilerin yanı sıra niteliksel bilgiler de vermesi, kişilerarası ilişkilerdeki temel boyutların birarada tartışılmasını olanaklı kılmaktadır. Başka bir deyişle, KŞÖ'nin aynı zamanda idiografik bir değerlendirme aracı olmasının, araştırmalarda zengin bilgiler sağlayacağı düşünülmektedir. Bu özellikleriyle ölçeğin, bilişsel kuramda değerlendirme yaklaşımı açısından yaşanan tikanıklığı gidermede bir basamak olabileceği sanılmaktadır. Bu açıdan KŞÖ'nin, giriş bölümünden hatırlanacağı gibi Hammen'ın (1992) dikkati çektiği üç

boyutu da (benlik, kişilerarası ilişkiler ve insanın içinde yaşadığı bağlam gibi temel inançlarla ilgili daha derindeki bilişsel özellikler) içerdiği gözlenmektedir. Bundan dolayı ölçeğin, tedavi öncesi uygulanmasıyla yardım alan bireyin klinik değerlendirilmesinde; tedavi sonrası uygulanmasıyla da tedavi sürecinin sonuçlarının değerlendirilme kullanılabilir olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, daha önceden de aktarıldığı gibi KŞÖ'nin karmaşık ve zaman alıcı puanlama sürecinin, ölçeğin uygulama alanında kullanımını sınırlayabileceği düşünülmektedir. Bu nedenle, özellikle bireysel uygulamalar açısından, ölçeğin puanlamasının daha pratik bir hale getirilmesi yararlı olacaktır.

Diğer taraftan bilişsel yapıların değerlendirilmesindeki başka bir tikanıklık, bazı değerlendirmelerin hipotetik olaylar üzerinden yapılması olarak görülmektedir. Bu açıdan KŞÖ'nde, örneklenen kişilerarası durumların, her insanın yaşadığı ya da yaşayabileceği olaylara dayandırılmasının; diğer bir deyişle gerçek dünya etkileşimlerini içermesinin (Safran, 1990), ölçeği belirli düzeyde ekolojik geçerliğe yaklaştırdığını düşündürmektedir. Bu durum ölçekte yer alan bir kaç maddeyle şöyle örneklenebilir: "...'a karşı içinizden geldiği gibi, doğal davrandığınızı düşünün" ya da "...'a kızdığınızı ve onunla tartışmak istediğinizi farzedin". Bu açıdan ölçeğin, hipotetik olaylara dayalı değerlendirme araçlarının sınırlılıklarını azaltabileceği söylenebilir.

Genel olarak değerlendirilecek olursa, KŞÖ'nin psikometrik özelliklerini inceleyen çalışmalar batıda da, Türkiye'de de başlangıç aşamasındadır ve sadece üniversite öğrencileri gibi sınırlı bir örneklem üzerinde yürütülmüştür. Bununla birlikte yukarıda sözü edilen

özellikleri açısından ölçek, bilişsel kuram çerçevesinde yürütülecek araştırma ve klinik uygulamalar açısından umut verici görünmektedir. Bundan dolayı, ölçeğin farklı örneklemeler üzerindeki psikometrik özelliklerini inceleyen araştırmaların gerekli ve yararlı olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- Beck, A. (1967). Depression: Clinical, experimental and theoretical aspects. New York: Pergamon.
- Boyacıoğlu, G. (1994). Kişilerarası Şemalar ve Depresif Belirtiler Arasındaki İlişkiler. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Bowlby, J. (1969). *Attachment and loss: Vol. 1. Attachment*. New York: Basic Books.
- Bowlby (1973). *Attachment and loss: Vol. 2. Separation, anxiety anger*. New York: Basic Books.
- Coombs, W. & Schroeder, H. (1988). An analysis of factor analytic data. *Personality and Individual Differences*, 9, 79-85.
- Coyne, J. (1976b). Depression and the response of others. *Journal of Abnormal Psychology*, 85, 136-193.
- Greenberg, L. & Safran, J. (1989). Emotion in psychotherapy. *American Psychologist*, 44, 19-29.
- Hammen, C.L. (1992). Biliş ve psikodinamik: İlimli bir öneri. Çev. S. Tümer, E. Düzen. *Psikoloji Dergisi*, 27(7), 27-32.
- Hill, C. & Safran, J. (1993). Assessing interpersonal schemas: Anticipated responses of significant others. (unpublished manuscript).
- Hill, C. & Safran, J. (1994a). Assessing interpersonal schemas: Anticipated responses of significant others. (unpublished manuscript).
- Hill, C. & Safran, J. (1994b). Internal consistency analysis of the ISQ. (Personal Communication).
- Hill, C. & Safran, J. (1994c). Factor Analysis of the ISQ. (Personal Communication).
- Hisli, N. (1988). Beck depresyon envanterinin geçerliği üzerine bir çalışma. *Psikoloji Dergisi*, 6(22), 118-126.
- Hokanson, J., Sacco, W. et al. (1980). Interpersonal behavior of depressive individuals in a mixed-motive game. *Journal of Abnormal Psychology*, 89, 320-332.
- Horowitz, L. (1986). The interpersonal basis of psychiatric symptoms. *Clinical Psychological Review*, 6, 443-469.
- Kahn, J., Coyne, J. & Merogdin, G. (1985). Depression and Marital disagreement. *Journal of Social & Personality Relationship*, 2, 447-461.
- Kiessler, D. (1983). The 1982 interpersonal circle. *Psychological Review*, 90, 185-214.
- McArthur, L. & Baron, R. (1983). Toward an ecological theory of social perception. *Psychological Review*, 90, 215-238.
- Nie, N.H., (1986). SPSS-X: Statistical Package Program for Social Sciences. New York: McGraw Hill.
- Safran, J. (1990). Towards a refinement of cognitive therapy in the light of interpersonal theory. I.theory. *Clinical Psychological Review*, 10, 87-105.
- Safran, J.D. & Hill, C., & Ford, C. (1988). A self report measure of the interpersonal schema. (Unpublished manuscript).
- Safran, J & Segal, Z. (1990). Interpersonal process in cognitive therapy. New York: Basic Books.
- Sullivan, H. (1953). The Interpersonal Theory of Psychiatry. New York: Norton.
- Tatsuoka, M. (1971). Multivariate Analysis: Techniques for Educational and Psychological Research. New York: Wiley.
- Tegin, B. (1980). Depresyonda Bilişsel Bozukluklar: Beck modeline göre bir inceleme. Yayınlanmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

SUMMARY

THE STANDARDIZATION, VALIDITY AND RELIABILITY STUDY OF THE INTERPERSONAL SCHEMA QUESTIONNAIRE (ISQ) FOR TURKISH UNIVERSITY STUDENTS

Gonca BOYACIOĞLU*
 Hacettepe University

Işık SAVAŞIR
 Hacettepe University

INTRODUCTION

The widespread use and popularization of the cognitive approach in the field of psychotherapy was paralleled with similar increase in the number of studies within the framework of cognitive theory. Several authors, however, pointed out that such studies were at an impasse. Hammen (1992) for example, stated that the assessment of deeper cognitive structures related to the basic beliefs such as self, interpersonal relationship and the context of human behavior have been ignored. Similarly, Safran (1990) emphasized that there were fundamental differences between the way in which computers process information and the way people acquire knowledge. Safran integrated the information processing theory formed within the framework of cognitive theory with interpersonal relations and examined cognitive process from the "self" and the "others" point of view. Safran (1990) argued that this integration can be useful in providing ecological validity of the schema concept in clarifying the relationship between cognitive and interpersonal processes. According to Safran, interpersonal schema is a general knowledge structure based on the interaction of "self" and "others" and has information relevant to the maintenance of interpersonal relations. He believes that the continuation of dysfunctional cognitive structures are the indicators for a cycle; and this cycle can only be defined within cognitive-

interpersonal context (cognitive interpersonal cycle).

Based on these theoretical formulations Hill and Safran (1993), developed an instrument with the purpose of assessing interpersonal schemas [Interpersonal Schema Questionnaire (ISQ)].

In this study ISQ was translated into Turkish and its validity and reliability were examined in a sample of Turkish university students.

Instrument

The ISQ assesses subjects' expectations of the ways in which significant others will respond to a theoretically guided sample of the domain of interpersonal behavior. The ISQ consists of 16 scenarios based on the 16 segments of the 1982 Interpersonal Circle (Kiesler, 1983). For each scenario the subjects are asked to imagine themselves behaving in a way that matches the behavior description from the circumplex. Following this, subjects are asked how they think the significant other would respond to their behavior and choose from among eight responses. Subjects also rate the desirability of the responses of the significant others with the aim of assessing the perceived desirability of responses within situations, for each scenario.

ISQ yields scores to measure the following dimensions:

*Address for correspondence: Dr. Gonca Boyacıoğlu, Hacettepe Üniversitesi
 Edebiyat Fak. Psikoloji Bölümü Beytepe ANKARA, TÜRKİYE

-Desirability of responses or situations.

-Significant Others: Mother, Father, Friend etc.

Translation of the Turkish ISQ

The ISQ was translated into Turkish by the investigator and this translation was reviewed by three clinical psychologists. Five judges (clinical, social psychologists) were asked to compare this Turkish translation of the ISQ with the original ISQ. They were also asked to evaluate comprehensibility of the statements in the Turkish ISQ. Then, some modifications based on suggestions of the judges were made; and the mother, father and friend forms of the ISQ were applied to 15 university students. The students were asked to complete the ISQ and point out whether the items in the instrument are easily understood or not. The items found by the subjects as difficult to understand were changed and translation of the Turkish ISQ were completed.

Content Validity Studies of the Turkish ISQ

Five judges (clinical and social psychologists) were asked to rate interpersonal responses of ISQ into control, sociability, affiliation and trust dimensions on a 10 point rating scale. High suitability ratings were acquired for each dimension.

Another group of judges (5 clinical psychologists) were asked to categorize each of the 16 situations under four subscales (Dominant, Friendly, Hostile, and Submissive). Similar situations were categories as in the original form of ISQ.

Reliability Studies of the Turkish ISQ

The reliability of the mother, father, friend forms of the Turkish ISQ were examined by the test-retest technique. The Sample consisted of university students, ages ranging between 18 and 28 (N=93, 52 female, 41 male). Results of the first test-retest (17 days interval) study indicated that Pearson correlation coefficients of the dominant subscale of mother, father and friend forms; and friendly subscale of father form were low

and statistically non-significant. Therefore, some changes were made in the statements of the subscale items; and the second test-retest (12 days interval) study including only these particular subscales were done in another sample of university students (N=55, 34 female, 21 male). According to the findings of this study, correlation-coefficients of these subscales were high and statistically significant.

At the end of these two test-retest analyses, overall results showed that the Pearson correlation coefficients of the dimensions of Interpersonal Responses; Interpersonal Situations; and Desirability of the ISQ (mother, father, friend forms) were high (range=.51-.94) and statistically significant.

Factor Analytic Studies of the Turkish ISQ

A sample of university students (N=356, 221 female, 135 male) in the age range of 17-27 were used in the factor analyses (Principal Component analyses) of the ISQ.

The factor patterns and factor loadings of the ISQ items for mother form were: Factor 1: Hostile: items: 2(.64), 6(.63), 9(.49), 10(.59), 13(.50); Factor 2: Friendly: items: 4(.71), 8(.77), 11(.42), 15(.67); Factor 3: Submissive: items: 3(.63), 7(.58), 14(.67); Factor 4: Dominant: items: 1(.72), 5(.49), 12(.53).

The factor patterns and factor loadings of the ISQ items for father form were: Factor 1: Hostile: items: 2(.77), 6(.72), 9(.56); 10(.53), 13(.69); Factor 2: Friendly: items: 4(.70), 8(.74), 11(.54), 15(.62); Factor 3: Submissive: items: 3(.67), 7(.56), 11(.37), 14 (.69); Factor 4: Dominant: items 1(.63), 5(.67), 12(.31), 16 (.48).

The factor patterns and factor loadings of the ISQ items for friend form were: Factor 1: Hostile: items: 2(.54), 6(.68), 10(.57), 13(.44); Factor 2: Friendly: items: 3(.34), 4(.62), 8(.75), 11(.54); 12(.56); Factor 3: Submissive: items: 3(.45), 7(.60), 10(.42), 14(.60); Factor 4: Dominant: items 1(.64), 4(.34), 15(.56).

Construct Validity Studies of the Turkish ISQ

The sample consisted of university students (N=715, 356 female, 359 male; age range: 17-27). Subjects were given the ISQ (mother, father, friend forms) and Beck Depression Inventory (BDI). They were divided into three groups based on their BDI scores. Subject scoring in the bottom 25% (BDI scores less than 7) were classified as "low depressive symptomatology group"; subjects scoring in the top 25% (BDI scores above 18) were classified as "high depressive symptomatology group"; and subjects scoring between these percentages (BDI scores between 8 and 17) were designated "middle depressive symptomatology group". A series of Canonical Discriminant analyses were performed using categories of depressive symptomatology and dimensions of ISQ as continuous variables. The results are summarized below.

Interpersonal responses: (Wilks Lamda= .8563; $p < .001$; percent of grouped cases correctly classified :42%); Interpersonal Situations: (Wilks Lambda=.9106; $p < .001$; percent of grouped cases correctly classified: 39%); Desirability: (Wilks Lambda=.8984; $p < .001$; percent of grouped cases correctly classified:41%.

CONCLUSIONS

The overall result of the test-retest showed that the dimensions of Interpersonal Responses; Interpersonal Situations; and Desirability of the Turkish ISQ (mother, father, friend forms) were reliable for the university students.

In the content validation studies of the Turkish ISQ, high suitability ratings were acquired for each dimension by the judges. Furthermore, categorizations of the situations into subscales by the judges were found to be congruent with the subscales of the original ISQ. These studies suggested that the Turkish ISQ had content validity. At this point, it could be said that the content validation of the Turkish ISQ was also supported by the results of the factor analyses. The findings indicated that ISQ subscales have powerful factorial patterns in line with theoretical expectations. Similar items were loaded under hostile, friendly and submissive categories for the father, mother and friend forms. The items on the dominant subscale of friend form was somewhat different than the mother and father forms.

This might depend on the age-range of the population (17-27; mean = 20.98), since dominance may not be a crucial factor in interpersonal relations in peer groups.

The findings of the discriminant analyses also supported that the construct validity of the Turkish ISQ. All the dimensions (interpersonal responses; interpersonal situations; desirability) in the ISQ would discriminate between high, middle, and low depressive symptomatology groups.

The general evaluation of the findings indicate that the ISQ has acceptable reliability and validity for Turkish university students. However, both the original and the Turkish ISQ studies are carried out on samples of college students and further research is needed on different samples.

II. BÖLÜM

ÖZEL SAYILAR
KONGRELER

ÖZEL SAYILAR

Katkıda bulunmak istediğiniz özel sayı için lüfen sorumlu yayın yönetmeni ile temas kurunuz
Hazırlığı tamamlanan Özel Sayı'larımız güz döneminden başlayarak yayınlanacaktır

ÇEVRE PSİKOLOJİSİ

Yard. Doç. Dr. Melek Göregenli, Ege Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü Bornova,
İZMİR

1960'lı yıllarla birlikte, dünyada ve Türkiye'de pek çok başka çalışma alanıyla birlikte, yeniden tanımlanan, yepyeni bir olgu daha çok matematik ve sosyal bilimlerin gündemine girmiştir. Başta Amerika, İngiltere ve Fransa olmak üzere bazı ülkelerde, çevre kavramının ve değişik boyutlarıyla çevre-insan ilişkilerinin sadece matematik bilimlerin yaklaşımıyla ele alınamayacağı fikrinden hareketle, 1970'li yılların başlarında insan-mekan ilişkilerinin, temel çalışma konusunu oluşturduğu, sosyal değişimin sonucu ve yaratıcısı olduğu savunulan bir psikoloji alt alanı oluşmuştur: Çevre Psikolojisi.

Çevre Psikolojisinin gelişmesiyle birlikte, fiziksel çevre ya da mekan, insanın kendisiyle ve diğer insanlarla ilişkisinde bir dekor olmanın ötesinde, davranışın oluşma sürecindeki temel değişkenlerden biri olarak kabul edilmeye başlanmıştır. Çevre psikolojisinin özgün niteliklerinden biri, teorik yönelimli araştırmaların mutlaka pratik sorunlara çözüm üretmeye yönelik araştırmalarla birleştirilmesine ilişkin vurgulamalarıdır. Bu nedenle günümüzde tüm gelişmiş ülkelerde, ekolojik sorumluluktan, mimari tasarıma kadar pek çok alanda çevre psikologları, sosyal değişim ve gelişimin sonucunda oluşan çevresel ve yerleşime yönelik sorunlara çözüm üretme çabalarının ayrılmaz bir parçasını oluşturmaktadırlar.

Benzer koşullardaki ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de hızlı nüfus artışı, büyük kentlere göç vb. nedenlerle ortaya çıkan çevreyle ve kentleşmeyle ilgili sorunlar konusunda farklı bilim dallarından araştırmacıların sağladığı bilgi birikiminin sonucu olarak yasal ya da kurumsal düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Fakat henüz, doğal ya da yapılandırılmış "çevre" üzerinde en geniş tasarruf yetkisine sahip olan "insan davranışı"nın "çevre"

ile ilişkisinin ve karşılıklı "dönüştürme" sürecinin anlaşılmasını sağlayacak yaklaşımlardan uzak olduğumuz görülmektedir. Bu nedenle çevre psikolojisi alanının gelişmesi, ülkemizde bu yönde oluşacak bir yeniden yapılanmayı da hızlandıracaktır.

Çevre Psikolojisi özel sayısında, yukarıda kısaca tanımlanmaya çalışılan Çevre Psikolojisi'nin temel çalışma alanları, kuramsal ve yöntemle ilişkin tartışmalar ve ülkemizde çevre psikolojisi bakış açısıyla, psikoloji ve mimarlık alanında gerçekleştirilmiş çalışmalar tanıtılmaya çalışılacaktır. Dolayısıyla, bu çerçevede yer alabilecek psikoloji ve mimarlık alanlarından her türlü katkıyı beklemekteyiz.

SAĞLIK PSİKOLOJİSİ

Doç.Dr. Selim Hovardaoğlu, Ankara Üniversitesi,
Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Psikoloji Bölümü,
06100 Sıhhiye-Ankara
Tel: (0-312) 310 32 80/1674

Sağlık Psikolojisi konusu şu alt başlıklardan oluşabilir:

1. Biyopsikososyal model ve önemi
2. Sağlık psikolojisinde yaklaşımlar ve terapiler
3. Stres, sosyal destek ve başa çıkma
4. Sağlık personeli-hasta ilişkisi
5. Psikiyatri kliniği dışındaki kliniklerde yaklaşım ve yardım:

- * Şişmanlık, diyet ve egzersiz
- * Sigara ve alkol
- * Ağrı
- * Kalp-damar hastalıkları
- * Plastik ve estetik cerrahi
- * Kanser
- * AIDS
- * Kronik çocuk hastalıkları
- * Psikosomatik hastalıklar
- * Uzun süreli yatan hasta
- * Ölümcül hasta ve ölüm

ÇOCUK GELİŞİMİ

Doç. Dr. Biran Mertan, Yakın Doğu Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü P.K. 670
Lefkoşa, Kıbrıs.
Tel: (392) 223 64 64 (253) Faks: (392) 223 64 61

Bilindiği üzere, Çocuk Gelişimi disiplini, çocukluk dönemindeki biyolojik, sosyal, bilişsel ve duygusal davranışların değişimlerini incelemektedir. Son 30 yıldır, çocukluk dönemindeki gelişme üzerine birçok çalışma yapılmış olmasına rağmen çocuğun bu dönemde ortaya koyduğu davranışlar tamamen açıklanabilmiş değildir. Bugün artık, Gelişim Psikolojisi'nde geçmişte olduğu gibi tek faktörlü açıklamalarla yetinilmemektedir. Günümüzde geleneksel biyolojik ve çevre faktörünün yanında, gelişimin sürekli olup olmadığı, gelişim süreçleri içerisinde kritik dönemlerin bulunup bulunmadığı gibi faktörlerin, kişiye bağlı özelliklerin ve kültürlerarası farklılıkların, çocuk gelişiminde göz önünde bulundurulması gereken faktörler olduğuna inanılmaktadır. Çocuk Gelişimi uzmanları yaptıkları araştırmalarda, bir davranışı yalnızca betimlemeseler olarak ele almakla yetinmemekte bu davranışın ortaya çıkış nedenlerini de aramaktadırlar. Bu araştırmalarda kullanılan yöntem ve üzerinde çalışılan yaş-dönemi ayrı bir önem taşımaktadır. Bilindiği üzere çocukluk şu dönemlere ayrılmaktadır.

0-24 aylık	Yaşamın ilk iki yılı	Infancy
25-60 aylık	Erken Çocukluk	Early Childhood
06-12 yaş	Orta Çocukluk	Middle Childhood
12-18 yaş	Ergenlik	Adolescence

Yaşamın ilk yıllarındaki bilişsel ve duygusal gelişimin davranış çokluğu ve değişim süratliliği yüzünden bu dönemin gerektiği gibi incelenbilmesi için alt dönemlere ayrılması gerekmektedir. İşte Batı literatüründe yaşamın ilk iki yılı ve erken çocukluk dönemleri arasında yer alan 12-30 ay dönemine ayrı bir ad verilmektedir. Adını "sendeleyerek yürüme" den alan ve bizim "Sıralama Dönemi" (Toddlerhood) adını vermek istediğimiz dönem gelişim psikologlarının üzerinde çok çalıştıkları bir dönemdir.

Çocuk Gelişimi üzerinde hazırlanacak olan Türk Psikoloji Dergisi Özel Sayısı'na aşağıdaki ve/veya sizlerin önereceği konularla katılabilirsiniz.

- * Anne-Bebek ilişkisi/etkileşimi/iletişimi/oyunları
- * Çocuk-Çocuk iletişimi/ saldırganlığı/ özgeci davranışı
- * Erken Çocukluk Dönemi Eğitimi
- * Sosyo-Bilişsel Etkileşim
- * Duygulanımın Dışavurumu
- * Bağlanma Kuramı

SOSYAL PSİKOLOJİDE KURAMSAL YAKLAŞIMLAR

Doç. Dr. Selim Hovardaoğlu, Ankara Üniversitesi,
Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Psikoloji Bölümü,
06100 Sıhhiye-Ankara
Tel: 0312-310 32 80/1674

"Sosyal Psikolojide Kuramsal Yaklaşımlar" konusu şu alt başlıklarda toplanabilir:

1. Sosyal psikolojide kuram ve kuramsal yaklaşımın önemi
2. Çeşitli sosyal psikolojik kuramların tanıtılması ve kuramlar çerçevesinde yapılan araştırmaların ele alınması
3. Sosyal psikolojik kuramların çeşitli alanlara uygulanması:
  - * Psikopatoloji ve psikoterapi
  - * Endüstri
  - * Eğitim
  - * Aile
  - * Ekonomi
  - * Politika
  - * Uluslararası İlişkiler
  - * Hukuk ve Adalet
  - * Kitle İletişim Araçları
  - * Sanat
  - * Toplumsal Değişme
  - * Terörizm

Psikolojide Yeni Akımlar

- * Doç. Dr. Sami Gülgöz, Koç Üniversitesi
Çayır Cad. No. 5 İstinye 80860 İstanbul
Tel: (0-212) 229 30 06/405
Faks: (0-212) 229 06 80

Psikoloji biliminde son yıllarda önemli gelişmelere tanık olduk. Bu gelişmeler gerek

yeni araştırma ve uygulama alanları, gerekse yeni yaklaşımlar olarak ortaya çıktı. Bu özel sayıda, gelişmeleri yakından takip edip, söz konusu alanlarda veya yaklaşımlarla çalışan uzmanların gelişmeleri anlatan yazılarına yer verilecektir. Özel sayının içermesi beklenen başlıklar arasında Türkiye'de ve dünyada psikolojinin geleceği, doku nakli uygulamaları; Bilişsel Psikoloji'de uygulamalar, psikoterapi sürecine ilişkisel bakış ve kısa süreli dinamik terapiler bulunmaktadır.

Psikopatoloji: Farklı Tarafların Perspektifleri

* Prof. Dr. Nuray Karancı, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü 06531 Ankara
Tel: (0-312) 210 10 00/3127
Faks: (312) 210 12 79

"Psikopatoloji", psikolojik sorunu olan kişiler, aileleri ve yakın çevreleri, sağlık elemanları ve sosyal çevreyi kapsayan, farklı grupların etkilendiği ve etkilediği bir olgudur. Bu özel sayıda, farklı grupların perspektiflerinden psikopatolojiye yaklaşım odak olarak alınacaktır. Aşağıda belirtilen konulardaki deneysel çalışmalar ve derleme yazılarınızla özel sayıya katkıda bulunursanız seviniriz.

1. Psikopatoloji'ye bakış: Hasta, aile, ruh sağlığı elemanları ve genel olarak toplumun psikopatoloji konusundaki değerlendirmeleri, neden atıfları ve çeşitli psikolojik sorunu olan bireylerden beklentileri. Atıflar ve yaşanan duygular arasındaki ilişkiler.

2. Psikiyatrik bozuklukların hastaya, aileye getirdiği yükler (maddi ve duygusal), hasta ve ailelerinin ruh sağlığı elemanlarından ve toplumdan bekledikleri ve destek kaynakları.

Çocukluk Psikopatolojisi

*Doç. Dr. Melda Akçakın Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi, Çocuk Psikiyatrisi Anabilim Dalı Dikimevi/Ankara
Tel: (0-312) 319 21 60/609

Bu özel sayının, çocuklarda normal kişilik gelişimini, değerlendirme yaklaşımların, tedavi

yaklaşımlarını, klinik belirtileri, risk gruplarını ve önleme çalışmalarını kapsamı planlanmaktadır.

Grup Terapileri

* Doç. Dr. Nesrin H. Şahin, Bilkent Üniversitesi Psikolojik Danışma ve Araştırma Merkezi, Lojmanlar No: 20/5-6, Ankara 06533
Tel: (0-312) 210 13 85 - 266 46 94
Faks: (0-312) 210 11 45

Bu özel sayıda, herhangi bir grubu terapi grubu yapan özelliklere, çeşitli yaklaşımlara ve grup terapilerinin çeşitli yaş, tanı özellikleri taşıyan kişilere uygulanışına değinilecektir. Amacımız, grup terapisinin doğasının ne olduğunu, bu terapi türünün nasıl geliştiğini, grup üyelerinin özelliklerine ve grup liderinin kuramsal formasyonuna göre yöntemlerin nasıl farklılaştığını, bu konuda dünyadaki ve Türkiye'deki uygulamaların neler olduğunu okuyucuya aktarmaktır. Bu konulara eklenmesinde yarar gördüğünüz ve sorumluluğunu üstlenmek istediniz başka konular varsa, lütfen bildiriniz. Başvuruların ve ele alınması istenen konuların kapsamı genişlediği takdirde, birbirini izleyen özel sayıların yayınlanması yoluna gidilebilecektir.

Özel sayımız içine, her biri dergi sayfası olarak 10'ar sayfa olmak üzere (A-4 kağıdına 2 aralıklı olarak yazıldığında en fazla 20 sayfa), 10 makale girebilir. Literatür derlemesi olan çalışmalar biraz daha uzun olabilir. Bu özel sayıda, yazarların Türkiye'de grup terapilerini uygularken karşılaştıkları güçlükler, denedikleri ve Türk insanı için yararlı olduğunu gözdedikleri tekniklere de yer vermelerini, deneyimlerini diğer meslek elemanları ile paylaşmalarını ve bu özel sayıyı bir haberleşme aracı olarak da kullanmalarını diliyoruz. Makale yazmayı üst-lenemeyecek olanların kısa yazılar, mektuplar ya da uyguladıkları grup terapi yaklaşımını ve haberleşme adreslerini bildiren kısa duyurularla bize ulaştırmalarını bekliyoruz. Özel sayımızın sonunda Türkiye'de grup terapilerini uygulayanların bir envanterini oluşturmayı da planlıyoruz.

Psikolojinin Yeni Uygulama Alanları ve Potansiyeli

* Prof. Dr. Nuri Bilgin, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dekanı Bornova/İzmir
Tel: (0-232) 388 24 12
Faks: (0-232) 388 11 02

Ölümcül Hastaların Psikolojik Sorunları ve Müdahale

* Doç. Dr. Ülgen Okyayuz, Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri Anabilim Dalı Dikimevi/Ankara
Tel: (0-312) 319 21 60

Son yıllarda ölümcül hastalara psikososyal içerikli destek yaklaşımlarının giderek önem kazandığı ve konuyla ilgili önemli araştırma ve yayınlar yapıldığı işlenmektedir. Psikolojinin bu çok önemli çalışma alanında, ülkemizde yeterli bilgi alışverişinin yapıldığını ve ilgili profesyoneller arasında iletişimin kurulmuş olduğunu söylemek güçtür.

Türk Psikoloji Dergisi bir özel sayısını bu konuya ayırarak, kanser gibi ölümcül hastalığı olan bir kişinin psikolojisi, hastalığın doğası ve tedavisinin getirdiği güçlükler, hasta ailesi, alanda çalışan profesyonellerin tutumları, eğitimi v.b. konularda meslektaşlarımızı düşünmeye çağırıyor.

İlgi ve katkılarınızın yoğun olacağı ümidiyle.

Yaşlılık Psikolojisi ve Yaşlılara Yönelik Psikolojik Hizmetler

* Nevin Kılıç, 1. Emekli Sandığı Dinlenme ve Bakımevi No. 55 Nispetiye/İstanbul
* Çiğdem Kudiaki, Seyranbağları Huzurevi Bağlar Cad. No. 161 Seyranbağları/Ankara
Tel: (0-312) 437 11 70

İkisi de huzur evinde psikolog olarak çalışan bu iki arkadaşımız, bu konudaki bir özel sayının ön hazırlıklarını yürütmeyi üstlenmişlerdir. Konuyla ilgilenen ve bu konuda araştırmaları bulunan başka meslektaşlarımızın da başvurularını bekliyoruz.

Okumanın Bilişsel Temelleri, Çocukta ve Yetişkinde Okuma Süreçleri

* Doç. Dr. Banu Öney, Boğaziçi Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü Bebek 80815 İstanbul
Tel: (0-212) 263 15 40/1788 Faks: (0-212) 221 25 37
E-mail: BANU@TR BOUN-BITNET

Çocuk İstismarı

* Doç. Dr. Fatoş Erkman, Boğaziçi Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Bebek 80815 İstanbul
Tel: (0-212) 263 15 00/1477 (veya 1608) Faks: (0-212) 257 50 36

* Doç. Dr. Sezen Zeytinoğlu, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü Bornova İzmir
Faks: (0-232) 388 11 02

Çocuk Hakları Bildirgesi'nin 7 Aralık 1994 Cuma günü Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde onaylanması ile çocuk istismarını ve ihmali önleme daha da önem taşımıştır.

Çocuk istismarı ve ihmali, en geniş biçimde, çocukların fiziksel, zihinsel, duygusal ve sosyal her alanda gelişmesini engelleyici, duraksatıcı ve geriletici yetişkin davranışları olarak tanımlanmaktadır. Psikolojik, fiziksel ve cinsel istismar ve ihmal olmak üzere üç alt boyutta incelenebilir. Psikologlar olarak bu konunun bizi çok yakından ilgilendirmesinin nedeni, hangi tür istismar ve ihmale uğramış olursa olsun, çocukların üstünde o anda ve sonra olumsuz kalıcı duygusal neticelerin var olmasıdır.

Türk Psikoloji Dergisi'nin bu özel sayısında çocuk istismarı ve ihmali olgusunun tanıtı, sağaltımı ve önlenmesi ile ilgili katkılarınızı bekliyoruz.

Endüstri ve Örgüt Psikolojisi

* Prof. Dr. Suna Tevrüz, Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari İlimler Fakültesi, İngilizce İşletme Bölümü Örgütsel Davranış Anabilim Dalı, 81040 Göztepe, İstanbul
Tel: (0-216) 345 86 29 / 336 54 73 Faks: (0-216) 346 43 56

Kitap olarak basılmıştır.

Konuşma ve Lisan

* Y. Doç. Dr. Ayşegül Fışiloğlu
* Y. Doç. Dr. Selda Fikret-Paşa
Orta Doğu Teknik Üniversitesi Psikoloji Bölümü, 06531 Ankara
Tel: (0-312) 210 10 00/3182
Faks: (0-312) 210 12 79

Bu monografin temel amacı okuyucuya konuşma ve lisan alanlarında normal ve patolojik gelişimi içeren teorik bilgilerin verilmesidir. Ayrıca, çok sık rastlanan konuşma ve lisan bozukluklarının tanı ve tedavisi ile ilgili yöntemler de pratik ve teorik bilgiler çerçevesinde tartışılacaktır.

I. Normal İşlevler

- a. Anatomi ve Fizyoloji
- b. Türkçe Fonetik
- c. Konuşma ve Lisan Gelişimi
- d. Yıllanmanın Lisan ve Konuşma Algısı Üzerindeki Etkisi

II. Konuşma Bozuklukları

- A. Artikülasyon ve Fonoloji Bozuklukları
  - a. Tanımı ve Belirtileri
    - i. Çocuklar ii. Yetişkinler
  - b. Tanı Yöntemleri
    - i. Çocuklar ii. Yetişkinler
  - c. Tedavi/Terapi Yöntemleri

B. Akıcı Konuşma Bozuklukları: Kekemelik

- a. Tanımı ve Belirtileri
  - i. Çocuklar ii. Yetişkinler
- b. Tanı Yöntemleri
  - i. Çocuklar ii. Yetişkinler
- c. Tedavi/Terapi Yöntemleri

C. Yarı Damak

- a. Tanımı ve Belirtileri

- i. Çocuklar ii. Yetişkinler
- b. Tanı Yöntemleri

- i. Çocuklar ii. Yetişkinler
- c. Tedavi/Terapi Yöntemleri

D. Motor Konuşma Bozuklukları

III. Lisan Bozuklukları

A. Çocuklar

- a. Gecikmiş Lisan
- b. Çocukluk Afazisi
- c. Diğer (MR, LD, CP, Otizm, İşitme Kaybı)

B. Yetişkinler

- a. Afazi
- b. Sağ Hemisfer Bozuklukları
- c. Lisan ve Demans
- d. Lisan ve Kafa Travmaları

IV. Ses Bozuklukları

Sosyal Psikolojide Yöntemsel Eleştiriler

* Doç. Dr. Sibel Arkonaç, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü Beyazıt/İstanbul
Tel: Faks: (0-212) 511 24 67

Bu sayıda sosyal psikolojinin sosyal analiz birimi ele alınacak ve bu birim, pozitivist empirist yöntem anlayışının eleştirisi bağlamına eklenerek geliştirilecektir. Deneyellik, evrensel süreçlere ulaşma, etik ve etik kurallar tartışılacaktır. Bundan sonra da Türkiye'de sosyal psikoloji çalışmalarındaki yöntemsel yaklaşım sorunu, yeni bir tartışma platformu oluşturma amacı ile ele alınacaktır.

Grup, Kimlik ve Değişme

* Doç. Dr. Sibel Arkonaç, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü Beyazıt/İstanbul
Tel: Faks: (0-212) 511 24 67

Bu sayıda grup ve gruplar arası davranış, kimlik ve değişme ile ilgili yaklaşımlar ve teoriler karşılaştırmalı olarak tartışılacak, Türkiye'deki ilgili çalışmalar derlenecek ve bu bağlamda bu teorik modellerin uygulama alanına ülkemizden örnek çalışmalar verilecektir.

Önyargılar, stereotipler ve ideoloji sosyal kimlik bağlamında tartışılacaktır. Gruplar arası çatışmanın azaltılması ve bir anlamda çok kimlikliliğin sosyal ortamlardaki yansımaları çapraz kategori üyelikleri çerçevesinde ele alınacak ve Türkiye'deki çalışmalar ile yeni yaklaşımlar getirilmeye çalışılacaktır. Son olarak gruplar arası davranış ilişkilerine atfetme teorileri açısından bakılacaktır.

Bu iki özel sayı ile ilgili açıklamalar genel anlamda yapılmıştır. Sınırları bu sayılara katılmak isteyenlerin fikirleri ve teklifleri çerçevesinde genişletilebilir.

Psikoterapi Modelleri ve Vak'a Çalışmaları

* Uzm. Psk. Yavuz Erten, Hüsrev Gerede Cad. Çizmen Apt. 50/1 D: 3, Teşvikiye 80200 İstanbul

Tel: (0-212) 227 36 24 - 261 71 47 Faks: (0-212) 261 48 35

Psikoterapi, bir yandan, pozitivist bir bilim olan psikolojiyle bir etkileşim içindeyken, diğer yandan da, terapi odalarında, her seans yeni

baştan yaratılmakta olan bir deneyim evreninden beslenir. Yüz seneden bu yana evrimleşen süreç göstermiştir ki, psikoterapi, bu iki kutuptan (a) nesnel/pozitivist/niceliksel, (b) öznel/deneyimsel/ niteliksel) birinin güdümüne girmekten ziyade, ikisinin diyalektik etkileşiminin ürünüdür.

Önerilen özel sayı, psikoterapi üzerine yapılan çalışmalara ayrılacaktır. Bu çalışmaların ortak paydası yukarıda sözü edilen ikinci kutubu (öznel/deneyimsel/ niteliksel) odak almaları olacaktır. Çalışmaların aşağıdakiler olması önerilmektedir:

- a) Vak'a takdimleri,*
- b) Psikoterapötik formülasyon çalışmaları,*
- c) Teorik modellerin vak'a örnekleri üzerinde yoğunlaşarak tartışılması,*
- d) Özellikle son yıllarda gelişmekte olan süreç (process) araştırmaları,*
- e) Psikoterapötik literatür taramaları,*
- f) Teorik metinlerin analizleri,*
- g) Vak'a notları (process record) üzerine içerik analizleri.*

KONGRELER

Yurtiçi

* 12-13 Şubat 1996

Bebek Ruh Sağlığı Sempozyumu
(Prof.Dr. Mualla Öztürk Anısına)
Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Morfoloji Salonları,
Ankara

Başvuru: Prof. Dr. Efser Kerimoğlu
A.Ü.T.F. Çocuk Psikiyatrisi Bilim Dalı
Ankara
Tel: 212-362 08 09, 212-319 21 60/630
Faks: 212-362 08 09

* 8-9 Mart 1996

Türkiye Ruh Sağlığı Tedavi Vakfı Geleneksel 6.

Sempozyumu:
"Psikiyatride Tanı ve Sınıflandırma Sorunu"

Falez Otel, Antalya
Başvuru: Prof. Dr. Coşkun Şarman
P.K. 170 Dikimevi / Ankara
Tel: 312-362 70 71

* 17-23 Mart 1996

2. Türk-Alman Psikiyatri, Psikoterapi ve Sosyal Sağlık
Kongresi

İstanbul Teknik Üniv. Maçka Eski Maden Fakültesi
Başvuru: Prof. Dr. Metin Özek
İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi
Psikiyatri Kliniği 34390 Çapa, İstanbul
Faks: 0-212-248 23 54

* 29 Mart-1 Nisan 1996

6. Ulusal Çocuk ve Ergen Psikiyatri Kongresi
Pamukkale, Denizli

Başvuru: Prof. Dr. Ayşen Baykara
Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi,
Çocuk Psikiyatrisi,
52/72. Sok. 36/3, Esendere, İzmir

* 17-19 Nisan 1996

3. Ulusal Sosyal Psikiyatri Sempozyumu Çanakkale

Başvuru: Uzm. Dr. Oğuz E. Berksun
Sosyal Psikiyatri Derneği, PK. 188 Cebeci,
Ankara
Tel.: 312-362 12 92
Faks: 312-319 19 33

* 24-26 Nisan 1996

II. Ulusal Psikoloji Öğrencileri Kongresi
Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Klübü

* 14-19 Temmuz 1996

7. Uluslararası Çocuk Dili İncelemeleri Kongresi,
Boğaziçi Üniversitesi., İstanbul.

Başvuru: Prof. Dr. Ayhan Aksu Koç
Boğaziçi Üniv. Psikoloji Böl., 80815 Bebek, İST.
Tel: 212-263 1500
Faks: 212-257 5038
E-mail: IASCLCONF a@trboun.bitnet

* 18-20 Eylül 1996

9. Ulusal Psikoloji Kongresi, İstanbul.

Başvuru: Prof. Dr. Güler Okman Fişek
Boğaziçi Üniv. Psikoloji Böl., 80815 Bebek,
İstanbul.
Tel: 212- 287 24 81
Faks: 212-287 24 72

Yurtdışı

* April 25-28, 1996

International Conference on Suicide, Athens, Greece

Contact: Athens International Conference on Suicide, c/o
Easy Travel, 19, Anagnostopoulou street, 106 73
Athens Greece
Tel: +30-1-3601502, 3609442
Fax: +30-1-3625572

* May 11-15, 1996

The 5th Biennial Conference of the European Association
for Research on Adolescence, Liège, Belgium.

Contact: Dr. Michel Born, Department of Psychology,
University of Liège, Sart-Tilman B33, 4000,
Liège, Belgium.
Tel: 32- 41 66 23 75/ 66 22 71
Fax: 32- 41 66 29 88
E-mail: U017201@vm1.ulg.ac.be

* May 22-25 1996

International Conference on Traffic and Transport
Psychology
Valencia, Spain

Contact: ICTTP'96, Av. Blasco Ibanez 21, E 46010
Valencia, Spain
Tel: +34 6 3864670
Fax: +34 6 3864670
E-mail: ICTTP@LISTSERVER.UV.ES
Internet: gopher.aupico.fpsico.uv.es

* July 24-28, 1996

International Council of Psychologists, 54th Annual
Convention Banff, Alberta, Canada.

Contact: Bruce Bain, Scientific Program Chair, Dept. of
Educational Psychology, U. of Alberta,
Edmonton, Alberta, Canada, T6G2G5.
Tel: 403-492-3693
Fax: 403-492-1318
E-mail: bruce.bain@ualberta.ca

Call for papers deadline: February 15, 1996

* July 25-28, 1996

World Association for Infant Mental Health (WAIMH), 6th
World Congress, Tampere, Finland.

Contact: Tampere Congress Partners, P.O. Box 693, Fin-
33101 Tampere.
Telefax: 358 31 261 5173.

* August 9-13, 1996

Annual Meeting of the American Psychological Association,
Toronto, Ontario, Canada

Contact: American Psychological Association, 750 First
St.N.E. Washington D.C., 20002-4242, USA.

*August 12-16, 1996

14th Biennial ISSBD Conference, Quebec City, Canada.

Contact: Richard E. Tremblay (Scientific Program)
ISSBD Meetings 96 Universite de Montreal 750,
Gouin E. Montreal, Quebec, Canada,
H2C1A9.
Tel: 514-385-2625.
Fax: 514-385-5739.

*August, 16-22, 1996

26th International Congress of Psychology. Montreal,
Quebec, Canada.

Contact: XXVI. International Congress of Psychology/
XXVI Congress International de Psychologie,
National Research Council Canada/ Conseil
National de Recherches Canada, Ottawa,
Ontario, KIA-OR6 Canada.
Tel: 613-993-9431.
Fax: 613-957-9828.
Telex: 053-3145.
E-mail: CONFMAIL aspm.lan.nrc.ca.

*September 14-18, 1996

The Growing Mind: Multidisciplinary Approaches.
University of Geneva, Switzerland.

Contact: A.de Ribaupierre, Universite de Geneva, Faculte
de Psychologie et des Sciences de Peducation
Route de Drize, 9CH-1227 Carouge
Tel: 41 227059772
Fax: 41 223001482

Deadlines: June 30, 1995 for symposium, workshop and
poster proposals. January 31, 1996 for
submitting posters.

* October 3-6, 1996

Third World Congress of Psycho-Oncology, New York, USA

Contact: Imedex USA, Inc. 1060 Cambridge, Square,
Suite and Alpharetta, Georgia 30201 USA
Tel: 770-7517332, 7517334
E-mail: Imedex@aol.com

July 6-11, 1997

5th European Congress of Psychology, Dublin, Ireland.

Contact: 5th European Congress of Psychology, 96
Haddington Road, Ballsbridge, Dublin, Ireland.
Tel: 352- 1 6685442
Fax: 353- 1 6685226
E-mail: PSI@10L.IE.

*September 3-7, 1997

8th European Conference on Developmental Psychology,
Rennes, France

Contact: M. Deleno, 8th European Conference on
Developmental Psychology, Universite Rennes 2-
Haute Bretagne, 6. Avenue Gaston Berger,
35043 Rennes cedex

August 9-14, 1998

24th International Congress of Applied Psychology, San
Francisco, USA.

Contact: 24th International Congress of Applied
Psychology, C/O American Psychological
Association, 750 First Street, NE Washington,
DC 20002-4242 USA.

*July 23-28, 2000

XXVII. International Congress of Psychology. Stockholm,
Sweden.

Contact: 27th International Congress of Psychology,
Swedish Psychological Association Box 3287, S-
103 65 Stockholm, Sweden.
Tel: 46-8-696-97-60.
Fax: 46-8-24-78-55.

